

אפר הפרה של משה רבנו

הקדמה

בתורה נאמר הציווי למשה רבנו לעשות את הפרה האדומה יחד עם אלעזר הכהן. אחת מהלכות הפרה היא שחלק מהאפר יישמר¹ למשמרת², ואכן מדברי חז"ל מתברר שחלק מאפר פרה זו של משה נשמר עד ימי בית שני. יש לברר אם מבחינת ההלכה יש צורך להשתמש באפר זה בעשיית כל פרה חדשה.

א. מקורות חז"ל על הישארות אפר פרתו של משה

שנינו בפ"ג מ"א:

שבעת ימים קודם לשרפת הפרה מפרישין כהן השורף את הפרה... ומזין עליו כל שבעת הימים מכל חטאות שהיו שם.

ובמשנה ה:

לא מצאו משבע - עושין משש, מחמש, מארבע, משלש, משניים, ומאחת. ומי עשאים? הראשונה עשה משה, והשניה עשה עזרא, וחמש מעזרא ואילך, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: שבע מעזרא ואילך...

הרישא 'לא מצאו משבע' מתאימה למספר הפרות על פי שיטת רבי מאיר, דהיינו שהיה להם מאפר הפרה של משה³. גם לא הוזכר במשנה מה הדין כשאין אפר אפילו מפרה

1. כל ההפניות הסתמיות שלהלן למשנה, לתוספתא ולמפרשיהן הן למסכת פרה, ולרמב"ם ונושאי כליו הן להל' פרה אדומה.
2. פרה פ"ג מ"א; תוספתא שם פ"ג ה"ד.
3. יש לבאר יותר את הדברים. לגבי מספר ההזאות והפרות מצאנו שתי שיטות שהן שלוש: א. היזו בכל יום מפרה אחרת (רמב"ם בפה"מ ורע"ב, וכן משמע בהל' פרה אדומה פ"ב ה"ו: 'בכל יום... מזין מאפר פרה מן הפרות שנשרפו כבר', כלומר פרה אחת. מים טהורים פ"ג מ"א חרד"נ א). ב. היזו בכל יום מכל הפרות (אליהו רבה), כל אחת בנפרד (ראה להלן מהפסיקתא). ג. היזו בכל יום מכל הפרות בבת אחת, דהיינו שנתנו באותם מים אפר מכל אחת (גבורת ארי יומא ד ע"א; ועיין נחלת יעקב במדבר יט, ט, שהתלבט בין שיטה ב' לג'). הבחירה לומר 'לא מצאו משבע' מובנת יותר לכאורה על פי השיטה הראשונה, כי אין יותר משבעה ימים, ונמצא שאין אפשרות להשתמש ביותר משבע פרות (תוס' יו"ט). מאידך גיסא, מאחר שאין מזים בשבת (יומא ח ע"ב), לכאורה דווקא לשיטה זו אין מציאות שבה השתמשו בשבע פרות (גבורת ארי יומא ד ע"א), וזה מוכיח כשיטה ב' או ג' (אך עיין בגבורת ארי שם ח ע"ב שנדחק לבאר את השימוש בשבע הפרות). לפי זה צ"ל שהמשנה נקטה שבע לא בגלל מספר הימים אלא בגלל מספר הפרות הכללי אליבא דר"מ (אליהו רבה, ואף הגיה במשנה: 'מכל **שבע** חטאות שהיו שם'; ובביאור הגר"א פירש גם אליבא דרבנן, שהמשנה נשנתה בזמן שהיו שבע פרות). לפי זה משמע מהמשנה שבסוף ימי הבית עוד נשמר מאפר הפרה של משה. ואין לפרש ש'שבע' היינו

אחת, ומשמע שלא הייתה מציאות כזו, מפני שאפר פרתו של משה קיים ('משנה אחרונה'). וכך פירש רש"י (פסחים עח ע"א) על משנה זו: 'מכל חטאות - מכל אפרי הפרות שהיו במקדש, שאפר פרה של משה לא כלתה', וראה עוד להלן. הדברים מפורשים יותר בתוספתא (פ"ג ה"ה):

מכה את הזכר, נרתע לאחוריו ואפר נשלך, נוטל ומקדש מזה שנשפך (כצ"ל. חס"ד). **מעשים אלו עשו כשעלו מן הגולה**, דברי ר' יהודה. ר' שמעון אומר: **אפרן ירד עמהן לבבל ועלה**. אמרו לו: והלא נטמא בארץ העמים! אמר להם: לא גזרו טומאה בארץ העמים אלא לאחר שעלו מן הגולה.

לדעת ר' יהודה האפר לא ירד עמם לבבל אלא נשאר ממנו בירושלים, ולכן נזקקו למעשים המתוארים במשנה כדי להוציאו מהקלל בלי לטמאו. ומאחר שלא הייתה פרה בימי בית ראשון אלא של משה⁴, על כורחנו לדעת שניהם אפר זה נשתייר. עניין זה שאפר פרתו של משה נשאר מבואר יותר במדרשי האגדה. בבמדבר רבה פרשה יט פ"ס⁵:

ויקחו אליך פרה אדומה - אמר ר' יוסי ברבי חנינא: אמר לו הקב"ה למשה, לך אני מגלה טעם פרה אבל לאחר - חקה... אמר רבי יוסי ברבי חנינא: רמז **שכל הפרות בטלות ושלך קיימת**.

'שבע מעזרא ואילך' שבדברי חכמים, שהרי 'מעזרא ואילך' היינו ללא הפרה של עזרא, ואם כן 'לא מצאו משבע' פירושו שלא נשתייר מאפר הפרה של עזרא, ולמה למשנה להציע אפשרות שדווקא אפר פרתו אבד? בשלמא של משה, אפשר שאבד בגלות בבל. בפסיקתא רבתי (פיסקא יד) מצינו: 'א"ר יוחנן בן פזי שהתורה נדרשת ארבעים ותשע פנים, ואף הפרשה זו מזוקק שבעתים, יש בה ארבעים ותשע טהרות. כיצד? אלא יש בה שבע פרות [ושבע שריפות] ושבע הזיות ושבעה כהנים [ושבעה] טמאין ושבעה טהורים ושבעה כבוסים. ולא עוד אלא כיון שהיו מבקשים לשרוף פר החטאת מה היו עושין? מזין עליו כל שבעת הימים **ושבעה הזיות בכל יום**, הוי נמצאת אומר ארבעים ותשע הזיות, מזוקק שבעתים'. לביאור כל השביעיות עיין אדרת אליהו במדבר יט, ד. עכ"פ מפורש כאן כשיטה ב' הנ"ל, שהיזו כמה הזאות בכל יום (וכן הוכיח ר' צדוק הכהן מלובלין, פרי צדיק לפרשת פרה, ז). מנגד, הפסיקתא מתארת מעשה שהיה, 'מה היו עושין', ואם כן יש לשאול: אימתי היו בפועל שבע הזאות? הרי בפרה האחרונה שנעשתה היו כבר שמונה פרות! ושמה לדעת הפסיקתא אפר פרת משה אבד בגלות, ולכן בעשיית הפרה האחרונה היו רק שבע (עיין 'קרית מלך' פרה אדומה פ"ב ה"ו). אך להלן בפסיקתא מובא גם מאמרו של ריב"ח 'שכל הפרות בטלות ושלך קיימת', ולפיו גם אפר פרת משה קיים. ושמה דעת הפסיקתא שיש עניין מיוחד במספר של שבע הזאות, כפי שהמדרש מאריך, ולכן אפילו כשהיו יותר משבע פרות לא היזו יותר משבע פעמים. עוד יש להעיר שפשט הפסיקתא מורה להדיא שהיו מזים גם בשבת (ובפרי צדיק שם ביאר על דרך החסידות שהשבת עולה כהזאות). ושמה המדרש חולק על הגמ' ביומא וסובר שהיזו גם בשבת, משום שאין שבות במקדש. ולפי זה לשון המשנה 'לא מצאו משבע' מיושבת יפה לשיטת הרמב"ם דווקא, כאמור.

4. כפי שעולה בפשטות מהמשנה בפ"ג מ"ה: 'הראשונה עשה משה והשניה עשה עזרא', וכן כתבו תוס' בע"ז כג ע"ב ד"ה בקשו. אך יש לציין לפירוש הספרי המיוחס לראב"ד (פיסקא קכג עמ' רה) שלדעתו רשימת הפרות במשנה חלקית: 'דהנהו דחשיב התם היו ידועות לכל ומפורסמות, שנעשו בכינופיא רבא דומיא דשל משה, אבל אחריני טובא נעשו אלא שלא נעשו בכינופיא'.

5. מקבילה בתנחומא חוקת, ח ופסיקתא דר"כ, פרה אדומה, ז.

ופירשו המפרשים שאפר פרתו נשמר, ומשמע מדבריהם שגם התערב באפר הפרות
הבאות.⁶ וב'מדרש אגדה' (בובר, במדבר יט, ט):

והיתה לעדת בני ישראל למשמרת - ועד שיהיו המתים היא שמורה, **אפר פרה
שעשה משה לעולם קיימת.**

ובאבות דרבי נתן (פ"א ה"ב), בהקשר ל'משה קבל תורה מסיני' והשפעת משה לדורות,
נאמר:

משה עשה את איל המלואים ואת שמן המשחה ומשח בו אהרן ובניו כל שבעת
ימי המלואים, ממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים. ואלעזר שרף פרת החטאת
שממנו טמאים מטהרים לדורות.

ה'בניין יהושע' מפרש שהכוונה להזאה על הכהן השורף את הפרה, או גם שלעתיד לבוא
יטהרו את הטמאים בעזרתו, כדברי ה'תוספות יום טוב' בפ"ג מ"ג.
בספרי (חוקת, פיסקא קכד) דרשו: 'והיתה לבני ישראל... לחקת עולם - שינהוג הדבר
לדורות', וכן (פיסקא קכט): 'והיתה לכם לחקת עולם - שינהוג הדבר לדורות'. ופירש
המלבי"ם (אמור, אות סו):

וגבי פרה כתוב לדורותיכם ללמד שינהג טומאה וטהרה גם אחר חורבן הבית,
כמ"ש בנדה (ו) חבריא מדכן בגלילא. ושאפר פרת משה נשארה לדורות, וכמ"ש
גם בהוריות (יב) כריתות (ו) עמ"ש שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם.
נראה שרצונו לבאר את כפל הדרשות 'שינהוג הדבר לדורות', שהדרשה הראשונה נאמרה
לעניין שהאפר מטהר לדורות, והשנייה לעניין שהאפר של משה קיים לדורות. אולם
פירושו קשה לענ"ד: משמעות לשון התורה 'חקת עולם' ולשון הספרי 'שינהוג הדבר
לדורות' הוא הוראת דין ולא הבטחה, וכך הלשון בספרי בכל מקום, דוק ותשכח. אף
מצינו שחז"ל דקדקו מלשון 'חקת עולם' להיפך, לגבי החצוצרות (ספרי בהעלותך פיסקא
עה):

לחקת עולם לדרתיכם - **לחקת ניתנו לדורות, ולא מתנה לדורות.** מיכן אמרו: כל
הכלים שעשה משה במדבר כשרים היו לדורות חוץ מן החצוצרות.

ובספרי דבי רב⁷ והנצי"ב⁸ פירשו להיפך, שהוה אמינא שהפרה האדומה היא מצווה
לשעתה כדי לכפר על העגל, ורק האפר של משה ואלעזר ראוי לטהר, וקמ"ל שניתן
לעשות פרות אחרות בכל דור ודור (ואת הפעם השנייה פירשו שקמ"ל שגם אחרי
החורבן, כשאין בטהרת האדם נפקא מינה מעשית לביאת המקדש, אין הטמא נטהר
בטבילה ללא הזאה).

6. מהרז"ו: 'שכל הפרות האדומות **נתקדשו מפרתו** שעשה משה, וממנה נגזר לקדש לעתיד'. ובידי משה:
מכיוון שרק למשה התגלה סודה, ולא יהיה תועלת כל כך בעשיית פרה ע"י אחרים, 'לכך היה פרה של
משה קיימת לעולם, שמשה ידע לכוון סוד פרה אדומה בשעת שריפתה וק"ל, זה שמעתי'; ונראה
שרצונו לומר שקיומה מועיל להכשרת שאר הפרות, דהיינו על ידי עירובה בהן (וכך הבין את דבריו
החיד"א בפני דוד, ריש חוקת).

7. ספרי דבי רב, עמ' רה.

8. עמק הנצי"ב, עמ' קסד.

ב. רבנו אליקים וסיעתו: אפר הפרה של משה מעורב בשאר הפרות

בפירוש רבנו אליקים למסכת יומא (ד ע"א) מצאנו חידוש גדול, שאפר הפרה של משה מעורב בשאר הפרות. הוא מפרש את המשנה בפרה פ"ג מ"א הנ"ל (המובאת בגמ' ביומא שם): 'ומזין עליו כל שבעה מכל חטאות שהיו שם, וזו לשונו:

מכל חטאות - דבית המקדש לא איפשר בציר מב' פרות, אחת שעשה משה ואחת שעושיין בכל עת, שאותה של משה צריכא שתהא קיימת לעולם, דכתיב ויקחו אליך - שלך תהא קיימת, ומאותה של משה מערבין באותה שעושיין, ולהכי מזין עליהם דהיינו דומיא דמילואים דגמרינן מינייהו, דהא הואי הזאה במילואים. כלומר המשנה עוסקת בהזאות על הכהן השורף בימי פרישתו, אבל ההנחה שהיו שם כמה חטאות, או לפחות שתיים, מתבססת על דין אחר, שחובה לערב מאפר הפרה של משה בכל פרה ופרה.⁹ עניין זה מוזכר בקצרה גם ברש"י שם:

מכל חטאות שהיו שם - מכל פרה ופרה היו נותנין קצת למשמרת מן האפר בחיל, כך שנינו במסכת פרה, ואני שמעתי: אפר פרה של משה לא כלה.

רש"י מסביר בפשטות שהמקור להנחה שהיו כמה חטאות הוא ההלכה שחלק מהאפר ניתן למשמרת, אך מוסיף גם את שמועתו מרבותיו, והדברים תואמים לדברי רבנו אליקים, שגם הוא מבית מדרשם של רבותיו של רש"י. וכיו"ב ברש"י בפסחים ע"א הנ"ל: 'מכל חטאות - מכל אפרי הפרות שהיו במקדש, שאפר פרה של משה לא כלתה'. אך רש"י לא מציין דין לערב מאפרו של משה, ואדרבה, משמע מלשונו שהעובדה שלא כלה היא נס שאירע בו ולא הכרח הלכתי.¹⁰ כעין סברת רבנו אליקים מופיע גם בפירוש מבית מדרשו של רש"י ורבותיו ליוצרות לפרשת פרה, בפיוטו של הקליר¹¹ המתחיל 'אמרה סנונה' ומסיים 'תכונה למשמרת עד נקוקים יקים', שכתב: 'ואפר פרת משה היתה מעורבת עם כל פרה שבכל דור ודור'. עוד מצאנו ב'טעמי מסורת המקרא' מאת רבי יהודה החסיד:

מעפר שריפת החטאת - רמז [בראשי תבות] 'משה', לומר שאפר פרת משה נתן עם כל אחת.

כך פירשו כמה ממפרשי רש"י על התורה, כדלקמן, ואף הגר"א באדרת אליהו:

9. וראה ברש"י, שעמד על הדוחק בביאור זה ל'מכל חטאות'.

10. הריטב"א ביומא שם מביא את שני הפירושים: 'מכל חטאות שהיו שם - פירוש, כי מכל פרה ופרה היו מצניעין בחיל למשמרת כדאיתא התם (פרה פ"ג מ"א)... ויש שפירשו דלהכי נקט חטאות שהיו שם לפי שלא היתה פרה שלא היה שם משל משה', והכריע: 'והראשון עיקר'. אין הכרח שבא לשלול את ההנחה שאפר פרתו של משה נשתמר, אלא שעל כל פנים אין הוכחה לזה מהמשנה על 'חטאות שהיו שם', ואדרבה, היא מוסברת ביתר פשטות על פי ההלכה המפורשת שיש להשאיר מכל פרה חלק למשמרת. ביד דוד (פ"ג מ"א) פירש בדעת רש"י שיש חילוק הלכתי בין פרת משה לשאר הפרות, שמפרת משה הייתה חובה להשאיר ומשאר הפרות אינה אלא רשות.

11. סדר המחזור, זולצבך תק"ל, ח"ב דף סה ע"ב.

ויקחו אליך – ללמד שפרה שעשה משה צריכה שיהיה אפרה בכל הפרות שיעשו לדורות, ויהיה מעט אפר מפרה של משה...¹²
 וכן נקטו בפשטות כמה וכמה אחרונים חשובים.¹³ בפרטי הדברים לשיטה זו, לא ברור אם האפר של משה ניתן לתוך שרפת הפרה, או לאפר אחרי אסיפתו.¹⁴

ג. דעת רש"י על התורה

לשון רש"י במדבר יט, ב: 'ויקחו אליך - לעולם היא נקראת על שמך, פרה שעשה משה במדבר'. ופירש בשפתי חכמים:

כשעשה משה פרה זו במדבר היו מניחין ממנה להר המשחה לכהנים גדולים לפרות אחרות שמקדשין ממנה, כדפרש"י בסמוך, **ר"ל בכל פרות היו צריכים לערב מפרה של משה ובזה מקדשין אותה ואי לאו הכי פסולה לאפר פרה, לכך נקראין כולן של משה.**

12. אם כי יש אומרים שהספר אדרת אליהו לא יצא ככתבו וכלשונו מאת הגר"א (עיין 'ישורון' ד עמ"ב ב). ובביאור הגר"א לתוספתא פ"ג הי"ד הגיה את המשפט 'זה שניתן בהר המשחה היו כהנים מקדשין הימנו' (שהוא המקור היחיד בחז"ל שממנו ניתן להסיק על ערבוב אפר באפר, כדלקמן) ל'מזין הימנו', בניגוד לכאורה לדבריו באדרת אליהו.

13. כגון רבי חיים ויטאל ('עין הדעת טוב', חוקת): 'שבעה פרות נעשו ממה ועד מלך המשיח, וכולן היו צריכין לערב בה[ן] מעט מאפר פרה של מרע"ה'. ובשפתי כהן על התורה (מאת רבי מרדכי הכהן מצפת, מגורי האר"י ז"ל, ריש פרשת חוקת): 'שאפר פרתו של משה היו משליכין על כל פרה ופרה שעשו'. ובזית רענן (לבעל המג"א) על הילקוט שמעוני רמז תשנט: 'שכל הפרות כלות ושלו קיימת: שלעולם נוטלין מאפר פרת משה לקדש אחרות'. וכן בהקדמת 'סמיכת חכמים' (לרבי נפתלי כץ, מהדו' פרנקפורט דף סא ע"א), שמערבים אפר מפרת משה בכל הפרות, ולכן שם המסכת "פרה" בלשון יחיד. ובנחלת יעקב (לרבי יעקב סלניק, תלמיד הרמ"א, במדבר יט, ב): 'שכל הפרות בטלות... ושלך קיימת, לפי שבכל פעם כשעשו פרה אדומה היו מחויבים לערב בתוכה מאפר פרת משה; ושם פס' ט כתב: 'וכמדומה שקבלתי הפירוש מאבי מורי ורבי רבי בנימין אהרן ז"ל [בעל שו"ת משאת בנימין], דמאפר פרת משה במדבר צריכין לערב לתוך אפר הפרות האחרות, ולולי זה לא היו הפרות מטהרים' (והסתמך על הפירוש הנ"ל לפיוט 'אמרה סנונה'). בעקבותיו כתב גם בחסדי דוד פ"ג הי"ד, וראה להלן הערה 22. החיד"א, בספרו 'פני דוד' על התורה (חוקת, א) הביא מדברי האחרונים הנ"ל על עירוב האפר של משה, ופקפק בדבר: 'ומיהו כעת לא נתברר לי זה שמערבין בכל פרה מאפר פרה שעשה משה, ועיין בהרמב"ם וברא"ם'. אולם בספרו 'כסא רחמים' (פירוש לאבדר"ג, פרק א, ירושלים תשסג עמ' רטו) ציין שמהאבדר"ג הנ"ל: 'ואלעזר שרף פרת החטאת שממנו טמאים מטהרים לדורות' משמע כך. ובפירוש ר' אפרים זלמן מרגליות לפסיקתא דרב כהנא הנ"ל (ס"ק ע): 'ויקחו אליך משמע שבכל שלעתיד יהיה בהם מאותם שלקחת אליך, שבכולם מתערב מאפר פרה של משה'. ובמאור ושמש, ריש חוקת: 'מה שאמרו חז"ל בכל הפרות היו צריכים לערב מאפר פרה שעשה משה במדבר'. ובהעמק דבר במדבר יט, ט: 'שבכל הפרות היה מעורב מעט מפרת משה', וזהו גדר 'למשמרת' המיוחד בה, מפני שהיא מכפרת, עיין שם. ראה גם לשון החת"ס כתובות כג ע"א, על חידוש עבודת המקדש: 'דמכיון דליכא אפר פרה, שאותו של מרע"ה נגזזה, א"כ נצטרך לעשות הכל בטומאה'. לא ברור אם כוונתו שאפר של משה מעכב, או ש'של משה' לאו דווקא, וכוונתו שבהיעדר אפר כלשהו או מסיבה אחרת אין בידינו לעשות פרה בזה"ז.

14. התלבט בזה ב'טעם ודעת' על הל' פרה אדומה (פ"ג שעה"צ ס"ק רסו). מדקדוק לשון השפתי כהן הנ"ל משמע כאפשרות הראשונה, ואילו מהנחלת יעקב כאפשרות השנייה.

ה'שפתי חכמים' תולה בדעת רש"י חידוש גדול זה שעירבו מאפר הפרה של משה בכל אפר הפרות האחרות, וסובר שהדבר אף מעכב. נראה שלמד זאת מדברי רש"י בהמשך (פס' ט):

לשלשה חלקים מחלקה... וזה שבהר המשחה כהנים גדולים לפרות אחרות מקדשין הימנו.

ופירש שהקידוש הוא ערבוב אפר באפר. הדברים מבוססים על התוספתא (פ"ג הי"ד): 'וחולקין אותו לשלשה חלקים... זה שנתן בהר המשחה היו כהנים מקדשין, ורש"י מוסיף 'גדולים', כלומר העושים את הפרה; וב'שפתי חכמים' הוסיף שקידוש זה נעשה באפר הפרה של משה דווקא, ועל ידי עירובו בפרה החדשה. כך, כנראה, פירש את רש"י כבר מהרא"י איסרלן (בעל 'תרומת הדשן', בביאוריו לתורה, חוקת), שכתב:

פירוש כל הפרות העשויות לדורות יקרא על שמך, שכולם צריכים לאפר פרה של משה שהיה נתן בהר המשחה לדורות כפירש רש"י.

אולם ב'שאלת יעב"ץ'¹⁵ פירש שכוונת רש"י להזאה מאפר הפרה של משה על הכהן העושה את הפרה, כהכנה לפני העשייה, הזאה שבוודאי אינה מעכבת;¹⁶ ושמה זוהי גם כוונת ה'תרומת הדשן'.¹⁷ ויש מקום לפרש את רש"י אחרת לגמרי, שאין כוונתו שכל הפרות בכל הדורות תיקראנה על שמו של משה, אלא שהפרה שנעשתה במדבר תיקרא לעולם על שמו, ולא על שם אלעזר שעשאה בפועל.¹⁸ וכך משמע מסתימת המזרחי והכלי יקר ומפרשים נוספים (כגון לבוש האורה, אור החיים הקדוש ועוד), שעסקו בדברי רש"י הללו ולא העמיסו עליהם משמעות מעשית כלשהי. עוד יש להעיר שגם אם נקבל שב'ויקחו אליך' נאמר דין לתת מאפר פרתו של משה בכל פרה ופרה, אין הכרח למסקנת ה'שפתי חכמים'¹⁹ שהדבר מעכב ואין הפרה מטהרת בלעדיו. יותר משמע מלשונו של רש"י שעניין זה הוא לכבוד משה רבנו ותו לא.

15. שו"ת שאלת יעב"ץ, ח"א סי' פא.

16. גם אם ההזאות בימי הפרישה הן מדאורייתא (עיין יומא ד ע"א ותוס' ד"ה הזאה), השימוש באפר של משה בוודאי אינו מדאורייתא, ומהגמ' ביומא שם ('בשלמא לדידי' וכו') מוכח ש'ויקחו אליך' אינו מקור מדאורייתא להזאות אלה, עיין שם.

17. נראה שכך הבין גם החזקוני בפס' ט שכתב: 'פרש"י' וזה שבהר המשחה כהנים גדולים מטהרים ממנו לפרות אחרות, כלומר לאותן המטמאים בשרפת פרות אחרות, דהיינו הטמאים שנטהרים לעשיית הפרות האחרות (ביאור הרב שעוועל שם). בשיח יצחק (יומא ד ע"א) פירש בתחילה את רש"י שצריך לערב את האפר, ולדעתו לא רק אפר הפרה של משה ניתן בשרפה אלא אפר מכל הפרות הקודמות, ובלשונו: 'דלפרות אחרות שכתב שם היינו שבתוך הפרה שהיו שורפין בזמן מהזמנים היו נותנים בתוך השריפה מעט מאפר הפרות שנשרפו כבר... ולפירוש זה ניחא שזה החלק היה נתון בהר המשחה. אך בהמשך הסיק כאמור שכוונת רש"י שהאפר שבהר המשחה שימש להזאה על הכהן השורף את הפרה.

18. משנה אחרונה, פ"ג מ"ה.

19. וכן הנחלת יעקב, ראה לשונו לעיל הערה 13.

ד. קשיים בשיטת רבנו אליקים

ככלל, כאשר קיימת שיטה מחודשת כזו, שאין לה ביטוי מפורש בדברי חז"ל וגם לא באחד מספרי ההלכה והפרשנות היסודיים של הראשונים, שתיקת המקורות היא המקור הנאמן ביותר. לא מצאנו בתיאור המפורט של עשיית הפרה במשנה ובתוספתא עירוב אפר ישן בחדש או בשרפת הפרה. גם בתוספתא (פ"ג הי"ד הנ"ל): 'זה שנתן בהר המשחה היו כהנים מקדשין' לא התבאר טיבו של הקידוש, ופשטות הדברים שאין פה דין חדש אלא הכוונה להזאה על הכוהנים, כפירוש ה'תוספות יום טוב' וה'תפארת ישראל' בפ"ג מי"א.²⁰ גם במדרשי ההלכה לא מצאנו דין זה. על הפסוק 'ויקחו אליך', שיש מהאחרונים שלמדו ממנו את עניין אפר פרתו של משה, נאמר בספרי (קכג): 'אליך - שתהא גיזבר לדבר', ומבואר שאין זה דין לדורות. ממילא, סתימת המקורות כפירושם שאין כל חובה לערב אפר באפר. ראייה נוספת כנגד סברה זו ממה שמצאנו שיאשיהו גנז את ארון הברית ושמן המשחה וצנצנת המן ומקלו של אהרן וארגז ששיגרו פלישתים (יומא נב ע"ב), ולא הוזכר שם אפר הפרה. המכנה המשותף לכל הדברים שנגנזו הוא שאובדנם הוא נזק שאינו ניתן לתיקון, מפני שהם לא ניתנים לשחזור מבחינה מעשית או הלכתית (כגון שמן המשחה, שרק השמן שעשה משה כשר לדורות). אם אפר הפרה של משה חיוני לדורות, ראוי היה לגנוז גם חלק ממנו.²¹

ה. החולקים על רבנו אליקים

מדברי הרמב"ם בפירושו למשנה והלכותיו, שלא הזכיר עניין זה של עירוב האפר, מתברר שלא סבר כך,²² ומלשונו (פ"ב ה"ו): 'ואם לא היה שם אלא אפר פרה אחת בלבד מזין ממנו עליו כל הששה' משמע שאין זה משנה איזו פרה תישאר. גם הסמ"ג (עשין רלב - רלג) האריך בענייני פרה אדומה ולא הזכיר פרט זה של עירוב האפר,²³ וכן משמע ברמב"ן.²⁴ ובפירוש הספרי המיוחס לראב"ד כתב על הספרי (פיסקא קכד): 'למשמרת -

-
20. בלשון התוס' יו"ט בתחילתו ניתן לטעות שכוונתו לנתינת האפר בתוך הפרה, אך בהמשך מתבארת כוונתו שמדובר על הזאה על הכוהנים, בשני פירושו, ודוק.
21. גם אם הגניזה הייתה במחילות הפתוחות לעזרה, שדין כעזרה (הל' בה"ב פ"ו ה"ט), והאפר אסור בהכנסה אליה לדעה שהוא אב הטומאה, ניתן היה לגנוז את האפר במקום אחר.
22. ורמז לכך החיד"א, ראה לעיל הערה 13. בפירושו למשנה פ"ג מי"א בדפוס וילנא כתוב שהאפר שבהר המשחה היה 'לפרות אחרות', ובחסדי דוד (פ"ג הי"ד) למד מזה כדברי הנחלת יעקב שהאפר של משה שימש לקידוש הפרות האחרות (ונדחק לבאר שבכל שאר הפרות ניתן חלק בהר המשחה רק כדי שלא לשנותה משל משה). אך במהדורות המדויקות של פיה"מ: 'ובתוספתא אמרו... וזה שנתון בהר המשחה היו ישראל מזין ממנו'. ולפי גרסתו בתוספתא אין כל אחיזה לשיטת רבנו אליקים.
23. אף שהביא את פירוש רש"י: 'ויקחו אליך - לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר', וגם את פירושו שהאפר שניתן בהר המשחה 'מקדשין ממנו לפרות אחרות', ומכאן שלא הבין זאת כשפתי חכמים.
24. במדבר יט, ב: 'וטעם 'אליך' - שיעשו כן במדבר לשעתם', ללא השלכה לדורות.

ימים על ימים ושנים על שנים: 'דהא עד עזרא בשל משה היו מטהרין', ומבואר שמעזרא ואילך אין צורך בשל משה. כמו כן עולה בבירור מלשון המאירי ביומא ד ע"א: בכל יום ויום משבעת ימי הפרישה... מזין עליו מאפר כל החטאות שהיו שם, ר"ל שאם שרפו עכשיו פרה והיה שם עדיין אפר מן הראשונה שעברה קודם לה מזין עליו משתיהן, ויש מפרשים מאפר כל הפרות שנשרפו כבר, שהיו נותנין מכל פרה ופרה קצת מאפרה בחיל למשמרת. ואם כלה אפר שבכולם, ואין שם אלא אפר פרה אחת - מזין עליו ממנה כל שבעה, חוץ מיום רביעי להפרשה... נראה מדבריו שאין זה מופרך שאפר כל הפרות ייגמר, ואין לפרתו של משה שום מעמד מיוחד; וכן מפורש ב'לחם שמים' פ"ג מ"ה. אמירה מפורשת כנגד הסברה שאפר פרת משה מעורב בשאר הפרות מצאנו ב'ליקוטי חיים',²⁵ שדחה בתוקף את דברי ה'שפתי חכמים':

כי פירוש זה בדה מלבו... זה התערובות שנזכר בשפתי חכמים לא יעלה על שום דעת ולא נזכר ברמב"ם מזה. אע"פ שכתב כן מצאתי²⁶ – יחזיק המציאה לעצמו. מסתבר שאילו היה רואה את דברי רבנו אליקים ור"י החסיד וחבל האחרונים הנ"ל שהחזיקו בדעה זו היה ממתן את סגנונו, אבל מסקנתו במקומה עומדת. מן העניין לציין שבדברי רבו, ה'מנחת חינוך' (מצווה שצז ושצט), שהאריך בפרטים רבים על מצוות פרה אדומה, לא הוזכר משה רבנו כלל. כך גם עולה מדברי ראשונים ואחרונים שהציעו דרכים לחדש את הפרה האדומה בזמן הזה בלא הזדקקות לאפר הפרה של משה.²⁷

סיכום ומסקנות

מדברי חז"ל נראה שחלק מאפר הפרה שעשו משה רבנו ואלעזר הכהן נשתייר עד ימי בית שני. על פי שיטה שמופיעה ברבנו אליקים ומקורות נוספים בבית מדרשו של רש"י, קיימת חובה לתת מאפר זה בכל פרה חדשה שנעשית, בשרפת הפרה או באפרה לאחר אסיפתו. כך נקטו כמה מחברים, ויש שהבינו כך בשיטת רש"י עצמו. יש שסוברים שדין זה אף מעכב (שפתי חכמים ונחלת יעקב). לשיטה זו אין מקור מבוסס בדברי חז"ל, ומסתמת המקורות משמע שאין כל הלכה שכזו. גם מדברי רוב מניין ובניין של רבותינו הראשונים נראה שלא סברו כך. לפיכך מסתבר כדעת בעל 'ליקוטי חיים' שדחה שיטה זו, ואין כל מניעה לעשות פרה חדשה גם בלעדי אפר זה.

25. לר' חיים יצחק דוד וייץ מטרנופול, תלמיד המנחת חינוך, ריש חוקת; ועל גדלותו ראה במבוא למהדורת תשכ"ז ובהסכמת הגרש"ז אוירבך זצ"ל שם.
26. בשפתי חכמים שלפנינו לא ראיתי לשון זו.
27. כגון 'הלכות א"י' המיוחס לטור, דין קדושת הארץ ס"א, והתפא"י בפ"ג מ"ג, בועז אות ז.